

УДК 327:314.15:28–4] 061.1 ЄС

Лукашук Я.*Студентка IV курсу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ МУСУЛЬМАНСЬКОЇ МІГРАЦІЇ ДО ЄС

У статті аналізуються соціальні наслідки мусульманської міграції до країн Європейського Союзу, як чітко виражені на даний момент, так і потенційно можливі.

Ключові слова: Європейський Союз, міграція, мусульмани, демографічна ситуація, ідентичність, дискримінація.

Після Другої світової війни країни Європи для вирішення проблеми нестачі робочої сили вирішили залучити мігрантів, що приїздили переважно з їхніх колишніх колоній. Великобританія стала притулком для вихідців з Індії та Пакистану, Франція приймала магрібінців, а Нідерланди поповнилися представниками Індонезії. Це прийнято вважати першою хвилею міграції мусульман до Європи (1950-ті рр.). Другу хвилю пов'язують із початком 1960-х, коли були підписані двосторонні домовленості (Німеччини з Туреччиною та Франції з Алжиром), які серед іншого передбачали повернення трудових мігрантів на батьківщину [1; 2]. Третій потік мусульман припадає на початок 1990-х років, основу якого склали біженці та шукачі політичного притулку: з Туреччини та Боснії — у ФРН, з Алжиру — у Францію, з країн Близького Сходу — до Великобританії, з усіх ісламських країн потроху — до Швеції і Нідерландів, а також в Австрію, Данію, Фінляндію і т. д. [3] Виділяють також четверту групу мігрантів з мусульманських країн, що є активною на сучасному етапі. Це бізнесмени, висококваліфіковані фахівці з ісламських регіонів (Іран, Філіппіни, арабський Близький Схід), а також студенти, що навчаються в престижних європейських закладах та потім залишаються працювати в країні навчання.

Із самого початку європейські лідери не замислювалися над питанням інтеграції мігрантів у приймаючі суспільства, оскільки розраховували на їхній тимчасовий характер. Та після того, як із усіх приїжджих турків у Німеччину до своєї країни повернулася лише половина, а ті, хто зали-

шився, вирішили перевезти ще й свої сім'ї (1970-ті рр.), яскраво постала проблема їхньої адаптації до умов життя європейців [1].

За різними підрахунками (не всі європейські держави включають графу «віросповідання» в статистику) сьогодні в Європі проживає від 15 до 24 млн. мусульман (більшість джерел вказують на цифру 20 млн.), тобто понад 4% від загальної кількості населення на континенті. Найбільше число їх у Франції (до 8 млн. осіб, 9% населення), Німеччині (від 3 до 3,5 млн., 4%), Великобританії (3,3 млн., 4%) та у Нідерландах (1 млн., 5%) [4]. Загальна чисельність нелегальних мігрантів в Європі становить від 5 до 7 млн. чоловік (переважають Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, у кожній з яких налічується до 1–1,5 млн.), і щорічно це число зростає на 100 тисяч. Рекордним для Європейського союзу в цьому плані став 2011 рік, рік «арабських революцій», коли тільки за перші дев'ять місяців було зафіксовано майже 113 тисяч незаконних перетинів кордонів ЄС. Сьогодні ця тенденція продовжується, основне навантаження традиційно припадає на Італію, при чому масові загибелі африканців під час дороги із Лівії, Сомалі та Сирії (у 2014 році щонайменше 3,5 тис. людей потонули) мігрантів не зупиняють [5].

Найбільш очевидні наслідки всезростаючої міграції мусульман до Європи стосуються демографічної ситуації на континенті. По-перше, за умов збереження низького рівня народжуваності (1,4 дитини на сім'ю) та без урахування імміграції, чисельність європейців до 2050 р. зменшиться до 600 млн. (у порівнянні з 741 млн. у 2014 р.) [6; 7]. Середній рівень народжуваності серед європейських мусульман, навпаки, дуже високий (3,6 дитини на сім'ю), через що прогнозують подвоєння їх чисельності через 20–30 років [7].

По-друге, відбуваються зміни в соціально-економічній структурі населення. Рівень освіченості серед мусульманського населення, навіть у другому та третьому поколіннях, залишається доволі низьким, що погіршує їхні шанси працевлаштування та високого заробітку. Як наслідок, мусульмани поповнюють прошарок бідного населення. Це, часто у поєднанні з небажанням працювати, робить їх залежними від соціальних виплат, що також негативно відзначається на бюджеті європейських країн (більше половини мусульман Британії безробітні, що обходиться бюджету країни у понад 8,5 млрд. фунтів щорічно [8]). Більше того, розхитуванню соціальної стабільності в регіоні сприяють масові напливи біженців та шукачів політичного притулку з охоплених революціями країн Північної Африки та Близького Сходу.

По-третє, прослідковується серйозна зміна етно-конфесійного складу, в тому числі за рахунок добровільного переходу європейських християн в іслам (щороку 4 тис. італійців, 4,5 тис. німців та 5 тис. британців) [9, 10]. Більше того, постійно збільшується кількість мечетей (зараз у Німеччині налічується 2350 мечетей, у Франції—2100), в деяких випадках через перетворення в мечеті методистських, лютеранських і католицьких церков. На додачу до цього, активно діють мережі з вербування воїнів джихаду, до лав яких потрапляють як мусульманські громадяни європейських країн, так іноді й корінні європейці, зокрема молоді. Загалом даний аспект є особливо негативним і навіть небезпечним, оскільки загрожує появою міжконфесійних конфліктів і протиріч, втратою європейської та формуванням нової етно-культурної ідентичності [3]. Процес цей обіцяє бути болючим і неприємним, так як його локомотивом стануть саме радикально налаштовані ісламісти.

З іншого боку, не варто переоцінювати потенційні наслідки присутності великої мусульманської діаспори в Європі хоча б через те, що ця група населення дуже неоднорідна і не являє собою консолідовану єдність через національно-етнічні, конфесійні, ідеологічні та інші бар'єри. По-перше, далеко не всі мусульмани в Європі є практикуючими, а не номінальними [3], тобто дотримуються усіх канонів, регулярно відвідують мечеть тощо (таких тільки 16% [11]). По-друге, існують традиційні вікові протистояння між різними етнічними групами: турків з арабами, арабами і берберами, пуштунами і белуджи серед пакистанців, курдами та їхніми співгромадянами (турки, іранці тощо). По-третє, конфесійне різноманіття та боротьба: шиїти та суніти, які поділяються ще на низку напрямків. Через відсутність інституціоналізованого духовенства та ієрархії мусульманські організації ведуть боротьбу швидше між собою, а не із представниками іншої релігії. По-четверте, ідеологічний плюралізм (ліві і праві, релігійні і секуляризовані, ліберали і консерватори і т. д.), соціально-економічні та гендерні відмінності [3].

Доволі серйозним є вплив на ринкові процеси країн Європи. Потреба у додатковій робочій силі не є постійною, а небажання мігрантів повертатись на батьківщину створює додатковий тиск на ринок праці, підвищує безробіття та знижує рівень заробітної плати. Крім того, певні сфери зайнятості мігранти практично «зарезервували за собою». Проте основну загрозу становлять нелегальні мігранти, які часто займаються такою ж нелегальною діяльністю. Найбільш значимий сегмент цієї економіки Європи представляє собою наркоторгівля (у ній зайнято 1/5 усіх нелегальних мігрантів), що йде з Південно-Східної Азії, а через Косово

і Чехію товари направляються в інші країни Європи [4]. Безсумнівно, це не сприяє поширенню стабільності на континенті.

Однією із відмінних соціокультурних рис мусульманського суспільства, що сформувалася під впливом багатьох чинників, є прийнятність та навіть схильність до насильства, яка особливо виділяється в молодіжному середовищі. Показовим є те, що саме представники другого та третього поколінь мусульман, що вже виросли в певній європейській країні та мають громадянство, сповідують, як правило, більш радикальні погляди, ніж перше покоління [1]. Пояснюється це тим, що їхні очікування значно переважають реальні можливості для самореалізації, що обумовлює більшу агресивність молодих мусульман і перешкоджає їх нормальній інтеграції. Взаємно вороже ставлення виливається у масштабні безпорядки, «*racialriots*» як їх називають у Великобританії, що супроводжуються підпалами і мародерством [3]. Примітно, що останнім часом також збільшилась кількість насильницьких дій та нападів по відношенню до мусульман з боку радикально налаштованих європейських націоналістів через зростання ісламофобії.

Відмова мусульман від інтеграції в приймаючі суспільства, з одного боку, та де-факто їх дискримінація стосовно працевлаштування, разом із негативним і подекуди ворожим ставленням європейців (через помилкову асоціацію усіх мусульман з ісламськими радикалами), з іншого, як взаємопов'язані процеси сприяли процесу формування анклавів компактного проживання, «добровільних гетто» мусульманських громад в Європі, що почали виникати в спальних районах великих міст під час економічного буму 1960-х [3]. Наприклад, 2/3 британських мусульман проживають в районі Великого Лондона, 1/3 французьких — у Парижі та його передмістях, 1/3 німецьких — в промисловому районі Рур [11]. В умовах таких «паралельних суспільств» сповідувачам ісламу вдається жити згідно з власними традиціями і переконаннями, слідуючи законам шаріату, що відкидає необхідність інтеграції і, тим більше, асиміляції. Також у кожній європейській країні діють різні ісламські організації — ще один осередок зближення та об'єднання мусульман.

Чим чисельнішими та краще організованими стають об'єднання мусульман в Європі, тим більше прав вони вимагають, підриваючи державно-правові основи та національну ідентичність певного суспільства. У Швейцарії, наприклад, група юристів мусульманського віросповідання виступили з критикою швейцарського прапора, заявляючи, що білий хрест суперечить нинішнім принципам мульти-

культурності цієї держави та ображає честь та гідність мусульман, які там проживають [12].

Усі вище перераховані прояви і наслідки присутності мусульман спричинили розвиток ісламофобії у європейців. Побоювання перед «ісламізацією» Європи мають подвійний характер: страх перед політичним домінуванням ісламу та побоювання його культурних властивостей. У першому випадку людям здається, що збільшення частки мусульман рано чи пізно призведе до зміни конституційного ладу європейських держав. У другому випадку мова йде про те, що, чим більше в Європі буде мусульман, тим вище ймовірність витіснення європейських норм, цінностей і способу життя неєвропейськими, імпортованими з країн ісламського світу [5].

Іншим питанням є те, наскільки виправдані такі страхи. Щодо політичного аспекту: хоч іслам поступово перетворюється в більш політично організовану силу, демонтаж ліберальної демократії на користь якогось варіанту халіфату не загрожує Європі вже з тієї причини, що такого сценарію не бажають самі європейські мусульмани (за винятком нечисленних груп ісламських фанатиків). Мусульманський електорат підтримує виключно партії політичного мейнстріму [6]. Можливість «культурної ісламізації» Європи теж значно перебільшена. Навіть чисто демографічних причин: частка мусульман у структурі населення ЄС зараз становить 4% і при збереженні високих темпів народжуваності серед мусульман через двадцять років ця частка зросте до 6–8%. Навіть якщо екстраполювати сьогоднішню демографічну динаміку ще на чверть століття вперед (чого, до речі, робити не можна, оскільки репродуктивна поведінка нового покоління не повторює репродуктивної поведінки батьків), частка мусульман в Євросоюзі не перевищить 15%. Для встановлення культурної гегемонії цього явно недостатньо [3].

Крах політики мультикультуралізму призвів, як це не дивно, до розколу всередині самих європейських спільнот. Хоча більша частина їх виступають проти будь-якої дискримінації стосовно вихідців з інших країн, але згідно Transatlantic Trends Report за 2005 р., 51% європейців стверджують, що особисто зіткнулися з негативними наслідками присутності іммігрантів і біженців [3]. Як наслідок, значно активізуються праві та ультраправі політичні сили, закликаючи до збереження національних цінностей і традицій та протидії мігрантам, що є досить радикальними у своїх методах.

Серед інших, більш позитивних наслідків, можна виділити міжкультурний та міжцивілізаційний діалог, який хоч і не завжди, але вдається,

а також обмін традиціями та цінностями, розвиток толерантності, терпимості та взаєморозуміння. На додачу до цього, це стимулює консолідацію європейців (через усвідомлення глибоких відмінностей між двома цивілізаціями) заради подолання спільних проблем. Більше того, хоча більшість європейських держав є світськими, католицька чи протестантська церква, в залежності від країни, утримує доволі міцні позиції, тому конкуренція з боку ісламу зможе дещо послабити його.

Отже, соціальні наслідки мусульманської міграції до ЄС мають переважно негативний характер. Зважаючи на об'єктивні темпорально-просторові та демографічні чинники, вони набудуть критичної актуалізації лише через кілька десятків років. Тому як національні уряди країн-членів, так і спільні установи ЄС ще мають певний запас часу для вироблення більш гнучкої та дієвої стратегії інтеграції мусульманських мігрантів до спільноти європейських націй.

Список використаних джерел:

1. Понамарева А. Мусульмане Европы: прогрессирующий фактор страха [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ecocrisis.wordpress.com/civilization/euromusulman/>
2. Демографическая революция в Европе: миграция как орудие глобализации [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://communitarian.ru/publikacii/evropa/demograficheskaya_revolyuciya_v_evrope%3A_migraciya_kak_orudie_globalizacii/
3. По три «Титаника» в год: Как гибнут мигранты по пути в Европу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://slon.ru/posts/50594>
4. Population of Europe 2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldpopulationstatistics.com/population-of-europe-2014/>
5. Кондратьева Т. С. Мусульмане в Великобритании: социализация или обособление? / Т. С. Кондратьева. — М.: ИНИОН РАН, 2008.
6. Филиппова Е. Французы, мусульмане: в чем проблема? // Этнографическое обозрение. — 2005. — № 3. — С. 20–38.
7. Мусульманский «устав» для Европы [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.right-world.net/news/1160>
8. Погорельская С. В. Прощание с мультикультурализмом / С. В. Погорельская // Актуальные проблемы Европы. — М.: ИНИОН РАН, 2006. — №1. — С. 90–114.

9. Погорельская С. В. Мусульмане в Германии. Специфика интеграции / С. В. Погорельская // Актуальные проблемы Европы. — М.: ИНИОН РАН, 2008. — №1. — С. 146–176.
10. Трофимова О. Мусульмане и ислам в Западной Европе / О. Трофимова // Мировая экономика и международные отношения. — 2009. — №10. — С. 52–62
11. Хенкин С. М. Интеграция мусульман в Европе: политический аспект / С. М. Хенкин, И. В. Кудряшова // Полис. Политические исследования. — 2015. — № 2. — С. 137–155.
12. Захарченко А. Исламские общества внутри Евросоюза? [Электронный ресурс] //Международные процессы. — 2003. — № 34 (3435). Режим доступа: www.intertrends.ru/fourteen/007/htm

Стаття надійшла до редакції 07.02.2015 р.

Лукашук Я. Социальные последствия мусульманской миграции в ЕС

В статье анализируются социальные последствия мусульманской миграции в страны Европейского Союза, как определённо выраженные на данном этапе, так и потенциально возможные.

Ключевые слова: Европейский Союз, миграция, мусульмане, демографическая ситуация, идентичность, дискриминация.

Lukashuk Y. Social effects of muslim immigration into the eu

This article analyzes the social effects of Muslim immigration into the European Union, both clearly expressed at the moment and potentially possible.

Keywords: the European Union, migration, Muslims, demographic situation, identity, discrimination.